

A látássérültek helyzete

Az ENSZ egészségügyi világszervezete (WHO.) 1992) által javasolt definíció szerint látássérültnek tekinthető az a személy, akinek jobbik szemén maximális korrigációval mérhető látás élessége az ép látás 30 %-a ($V=0.3$ - vízus), vagy ennél kevesebb, ill. látótér szűkülete nem több 10 foknál. Pedagógiai szempontból látássérültnek minősül az a gyermek, akinek látás vesztesége olyan súlyos fokú, hogy csak adaptált tárgyi és személyi környezetben, speciálismódszerek és eszközök segítségével képes optimálisan fejlődni, ismereteket feldolgozni, tanulni.

Hazánkban gyengénlátónak minősül: $V=0.1-0.3$ a látás marad a vezető észlelési csatorna, oktatásukban a látás maximális kihasználására kell törekedni.

Aliglátók: $V < 0.1$

Látásmaradványuk elegendő a sík-írás optikai és/vagy elektronikus eszközökkel történő olvasásához, de az oktatásban más érzékszerveikre is kell támaszkodniuk. A felső határon lévők különleges optikai és/vagy elektronikus eszközökkel képesek a sík-írás olvasására, de többségük általában Braille olvasó. (látásmaradványukat a mindennapi életben jól használják.)

A látássérültek oktatásával a tiflopedagógia foglalkozik; ennek pszichikai összefüggéseivel pedig a gyógypedagógiai pszichológia. A Dr. Göllész Viktor szerkesztésében megjelent "A gyógypedagógia alapjai" című könyv meghatározása szerint: "a gyógypedagógiai Pszichológia kifejezést használjuk, de foglalkozunk mindazokkal a problémákkal, melyeket a különböző nyelvterületeken "speciális pszichológia", "külön pedagógiai pszichológia" (Sonderpädagogische psychologie) "rehabilitációs pedagógiai pszichológia", "abnormálisok pszichológiája", "akadályozottak pszichológiája" (Behinderten Psychologie) "kivételesek pszichológiája" (exceptional psychology), "medico-szociális pszichológia" kifejezések ölelnek fel."

Ennek a könyvnek a fogalomrendszeréhez illeszkedve használjuk a "VAK" kifejezést, melyet az általános szóhasználatban bántónak tartanak és általában kerülnek.

Milyen hátrányokat jelent a látássérülés a társadalomban?

- Nagymértékben megnehezíti a kapcsolatok felvételéhez szükséges mozgást.
- A kommunikációt a hallható információkra szűkíti, az írásos információkból szinte kizárja a látássérültet, illetve ezekhez az információkhoz csak valamilyen átalakítás során, körülményes technikai eljárásokkal tud hozzájutni.

- Leszűkíti a társadalmi munkamegosztásban való részvétel lehetőségét. A Foglalkozások Egyetemes Osztályozási Rendszere megközelítőleg 3 ezret különböztet meg, és ebből a látássérültek még 10 szakmát sem gyakorolhatnak.

- E súlyos társadalmi hátrányok hatására megváltozik a személy értékrendje, megváltoznak önmagáról-, és környezetéről vallott nézetei.

A látássérülteknek két nagy csoportját különböztetjük meg:

- Gyengénlátók azok, akik valamilyen technikai segédlettel képesek a látható információk hasznosítására, a járművezetést kivéve mozgásukban alig korlátozottak.

- A vakok a látható információk hasznosítására technikai átalakítás nélkül képtelenek, közlekedésükben szinte kizárólag tapintható, illetve hallható információkra támaszkodnak.

Külön kell megemlíteni a "világtalan" fogalmát. A mindennapi nyelvben a "vak" szó mellőzésére használják, holott tartalmát tekintve lényegesen súlyosabb helyzetre utal. A "világtalan" fogalom helyesen olyan személyt jelöl, aki nem képes a világba, a társadalomba beilleszkedni, látássérülése olyan súlyos pszichikai károsodásra vezetett, hogy normális kapcsolatai a világgal megszakadtak. A látássérültek rehabilitációja e hátrányok kompenzálására irányul.

1972-től kutatják a vakok tanításának módszereit. Számolásnál a gyorsaság és a hibátlanság terén meghaladják a velük egy korú ép látású tanulók teljesítményét. Jobban kedvelik a betanult, gépies megszokott eljárásokat.

A vakok érzékelése nem jobb a látókénál, de a kényszergyakorlás következtében nő a differenciálóképesség, fokozódik a szándékos figyelem, a környezet auditív és haptikus (tapintási) ingereit jobban hasznosítják. A kevesebb tapasztalatszerzési lehetőségéből kifolyólag fogalomtartalmuk gyakran hiányos, vagy téves; ezt verbalizmusnak nevezzük.

Szándékos hallási figyelmük differenciáltabb és szélesebb kiterjedésű, mint a látóké, hiszen arra kényszerülnek, hogy tudatos figyelemmel irányuljanak a különböző ingerekre (hallás, szaglás, tapintás stb.).

A vakok közvetlen szóemlékezetének terjedelme jobb, mint a hasonló korú látóké, valamint az emlékezeti reakcióidők is rövidebbek, ami az emlékezet fokozott gyakorlásának az eredménye.

A gondolkodás fejlődését a konkrét érzékletes tapasztalatok körének bővülése, gondolati feldolgozása, új szavak, kifejezések megtanulása, valamint a fogalmak

kialakítása teszi lehetővé. A vizuális ingerek kiesése a többi érzékszerv útján megragadható információkat teszi hangsúlyozottá (hallás, szaglás, ízlelés, tapintás). A valóság bizonyos tárgyai, jelenségei azonban csak látás útján ragadhatók meg, így ezek a fogalmak a vakoknál érzékletes tartalom nélkülivé válnak. A látássérült érzékleti tapasztalatszerzése akaratlagos (oda kell menni a tárgyhoz, meg kell tapogatni), de ez a nehezített körülmények következményeként gyakran teljesen vagy részlegesen hiányos, így előtérbe kerül a valóság közvetett, beszéd útján történő megismerése. A veleszületett látássérüléssel élők is tudják, hogy az "ég kék", pedig ez tapasztalati úton számukra megismerhetetlen, érzékleti tartalom nélküli. Ezt a jelenséget hívjuk verbalizmusnak. A beszéd fokozott jelentősége kihat a nyelvi fejlődésre, és az érzékleti tapasztalatok csekély voltának ellenére elvont gondolkodásuk a látókéhoz hasonló ütemű fejlődésmenetet mutat.

A látássérülés következményeként az észlelési és cselekvési lehetőségek akadályozottak, ez a környezettől való fokozott függőséget okoz, ami kihat a személyiség fejlődésre. A vakok szociális nehézségeit családjuk általában jól tolerálja, ami gyakran az önállóság kialakulását, illetve fejlődését gátolja. A tágabb környezet tűrőképessége rendszerint alacsonyabb fokú, mint a családé, így akár sorozatos konfliktushelyzetbe is kerülhet a látássérült személy.

A látássérült gyermek fejlődése teljesen egyedi, ahogyan minden gyermek fejlődése az. A legtöbb gyermek számára a látás az elsődleges információforrás és tanulási csatorna. Semelyik másik érzékszerv nem tudja az érdeklődést felkelteni, az információkat integrálni, felfedezésre ösztönözni ugyanolyan módon, ugyanolyan hatékonyan és teljesen, ahogy ezt a látás teszi. A látássérült gyermeknek számos szükséglete megegyezik a többi gyermek szükségleteivel. Így ugyanannyira szüksége van arra, hogy értékes, és képes feladatok ellátására. Az érzékenyebb hallás és tapintás, szaglás, vagy ízlelés nem fejlődik ki magától a látássérült gyermeknél. A látás, hallás, tapintás, szaglás és ízlelés hatékony speciális tréningje tudja elősegíteni a fokozott képességek használatát. Sok látássérült gyermeknek van más sérülése is, de ez nem azt jelenti, hogy attól, hogy vak, egyértelműen más sérülése (a köztudat önkéntelenül is értelmi fogyatékossgal élők nézi őket - a szemkontaktus hiánya miatt) rendelkezik. (A látássérülés és más sérülések kapcsolata komplex.) A látássérült gyermek számára létfontosságú az állapotukat figyelembevevő fejlesztés, a fejlődésükhöz nélkülözhetetlen speciális szükségleteik kielégítésére.

A látássérülés keletkezésének ideje meghatározó lehet a későbbi szemléltetés szempontjából. Öt éves kor a döntő, ekkorra már kialakultak az alapfunkciók és az addig szerzett vizuális élmények jól hasznosíthatóak a későbbiekben is. A

látássérült gyermek fejlődése függ a látás maradványától és a környezet adaptációjától. (a legtöbb látássérültnek van látásmaradványa (fényt lát). Integrált (ép társaikkal együtt) oktatásuknál mindenképpen figyelembe kell venni, hogy az adott intézményben nemcsak "épek" tanulnak, hanem látássérült is. Ez akkor is igaz, ha csak egy gyermek az! (nem hagyunk széket, asztalt az "útban") Ha nincs látás maradvány, más csatornán (környezet adaptációval) kell számára ingereket közvetíteni. Nem azért nem tud, mert vak, hanem azért, mert információ hiányban szenved. (a gyermeket oda kell vinni az információ forráshoz, meg kell mutatni neki..., különben nem is tud róla, hogy az létezik) A látáson keresztül jut el az emberhez az információk 80-90%-a. A látássérült az ingerek és az információk óriási mennyiségétől meg van fosztva. Ezt más csatornákon - más érzékszervek, beszéd, gondolkodás, következtetés - keresztül jelentős mértékben pótolni tudja.

Vakok

Mindenekelőtt érdemes leszámolni egy tévhitel, mely szerint a vak emberek írásbelisége a Braille-írás. Tény, hogy a Louis Braille által a XIX. században kifejlesztett írásrendszernek még ma is nagy jelentősége van a vak emberek életében. A vak gyerekek számára alapvető az írás és olvasás megtanulásához, a kiskori fogalomalkotáshoz, és később is nagy jelentősége van például az önálló olvasás lehetőségének biztosításában. Jellemzőbb ugyanakkor, hogy a látás elvesztése valamilyen öregkori betegség miatt következik be - a Vakok Szövetsége 17 ezer tagjának több mint kétharmada 60 év feletti. Az idősek azonban már csak ritkán kívánják az újfajta írásbeliséget elsajátítani, az apró pontok kitapintása sem egyszerű. Ezért, illetve jelentős részben a számítógépek elterjedése miatt a Magyarországon élő vak embereknek mindössze 7%-a ismeri a Braille-írást! Érdekes, hogy hasonló okok miatt ugyanez az arány pl. az Amerikai Egyesült Államokban sem magasabb, a Braille-írást ismerő látássérült emberek aránya ott is 10% alatti. A vak emberek a számítógép használata során egyáltalán nem használnak egeret, hiszen nem látnák, mire kattintanak rá. Ezért kizárólag a billentyűzet használatára támaszkodnak, és éppen ezért érdemes tudni, hogy az összes elterjedt operációs rendszer (Windows XP és Windows 7, Mac OS X, vagy a Linuxban használt Gnome felhasználói felület) egyaránt használható kizárólag a billentyűzettel. Ehhez természetesen rengeteg billentyűparancs ismerete szükséges - a vak emberek oktatása nagyrészt billentyűparancsok megismertetését és gyakoroltatását jelenti. Természetesen vannak olyan, elsősorban webes felületek vagy asztali alkalmazások, amelyek használatához mindenképpen egér szükséges. Ezeket a vak felhasználók nem tudják elérni, ezeket akadálymentesíteni kell.

A "vakos" számítógép-használat tehát alapvetően háromféle speciális ismeretet igényel: a billentyűzet, a billentyűparancsok és a képernyőolvasó szoftverek speciális funkcióinak ismeretét. Hasznos a jó absztrakciós készség is, hiszen az operációs rendszer egyes felületeinek működését (mint az Asztal, a menü, az ablakok) egyáltalán nem könnyű megérteni vagy megértetni, ha valaki nem lát. A felsorolt szükséges ismeretekkel ma még elsősorban olyan oktatók rendelkeznek, akik szintén nem látnak, ugyanakkor több szervezet törekvése is, hogy a látó informatikaoktatók minél nagyobb része legyen felkészült a látássérült tanulók fogadására és oktatására is.

Az oktatást alapvetően kis csoportokban érdemes tartani, hogy az egyszerre beszélő számítógépek kevésbé zavarják a tanulókat, és az összes tanuló számára szükséges fejhallgató is.

A Braille-írást a vak emberek nagy része egyáltalán nem ismeri, alapvető szerepe van viszont azoknak az életében, akik se nem látnak, se nem hallanak. Számukra a kommunikáció kizárólagos útja sokáig a kézjelek használata volt, és így is csak a személyes segítőikkel tudtak kommunikálni. A Braille-írás és olvasás, tehát a tapintás útján működtethető eszközök azonban ma már számukra is elérhetővé teszik az informatika vívmányait. Amint azt látni lehet, az informatika vívmányai segítségével a vak emberek szinte ugyanúgy tudják használni a számítógépet és az internetet, mint a látó felhasználók.

A számukra is könnyen elérhető írás, olvasás és kommunikáció történelmi fordulatot jelent: a vak emberek még soha korábban nem voltak ilyen jó helyzetben, soha nem álltak ennyire közel ahhoz, hogy a látó embertársaikkal egyenlő esélyeket élvezzenek.

Gyengénlátók

A gyengénlátó emberek azok, akik ha nehezen is, de el tudják olvasni a számítógép monitorán látható szövegeket. Gyengénlátó, azaz orvosi értelemben fogyatékossgal élő emberekről van tehát szó, azonban az alkalmazott technológiák minden rosszul látó felhasználó számára hasznosak lehetnek. Már csak azért is, mert gyakori, hogy a nagyon rosszul látó emberek szeretnék elkerülni a "fogyatékos" minősítést, ezért a látással kapcsolatos problémát elhanyagolják, bagatellizálják. Nekik is érdemes megismerkedniük a vonatkozó lehetőségekkel, függetlenül attól, hogy azokat fogyatékossgal élő emberek számára fejlesztették ki. Mindenek előtt le kell szögeznünk, hogy a gyengénlátás mindig valamilyen egyéni szemészeti problémát jelent, így az informatikai segítség sem uniformizálható: óriási különbséget jelent, hogy az illető közelre vagy távolra nem lát jól, hogy zavarja az erős fény vagy éppen azt igényli,

hiszen az egyes esetekben más és más típusú segítségre (esetünkben: beállításokra) van szükség.

Az integráció kulcsa az informatikai írástudás.

Az érzékszervek szerepe -- érzékszerveink közül a látás a legfontosabb. A látás elvesztése az egyik legtragikusabb érzékszervi fogyatékoság. Ilyen élethelyzetben megnő a más érzékszervek szerepe, kifinomultabb lesz a hallás, tapintás. A technikai fejlődés manapság eljutott arra a szintre, hogy a látássérültek tudnak használni beszélő mobiltelefonokat, táblagépeket és képernyőolvasóval ellátott számítógépeket.

Magyarországon kb. 50 vak-ügyi egyesület van, melyek igyekeznek rehabilitációs, mentális, munkaügyi és más szükséges érdekvédelmi feladatokat ellátni.

Érdekvédelmi szervezetek közül három jelentős szervezetet emeltünk ki:

1. Magyar Vakok és Gyengén látók Országos Szövetsége

<http://www.mvgyosz.hu>

2. Vakok és Gyengén látók Közép-Magyarországi Regionális Egyesülete

<http://www.vgyke.com/>

3. Informatika a látássérültekért Alapítvány

<http://www.infoalap.hu/>

[http://www.infoalap.hu/kozhasznu_tevékenységeink/](http://www.infoalap.hu/kozhasznu_tevekenysegeink/)

http://www.infoalap.hu/sajat_projektek/

A látássérült embereknek nap, mint nap kell megküzdeniük olyan akadályokkal, amelyek látó embertársaik számára észrevétlenek, nem jelentenek akadályt.